

**ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНО-ФІНАНСОВОЇ
БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Розглянуто сутність економічно-фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств. Виявлено проблеми, пов'язані з трактуванням поняття «економічно-фінансова безпека підприємств» у працях вітчизняних і зарубіжних учених-економістів. Обґрунтовано необхідність економічно-фінансової безпеки у виробничій діяльності сільськогосподарських підприємств. Досліджено рівень та основні фактори економічної і фінансової безпеки підприємств, напрямки забезпечення економічно-фінансової безпеки та критерії оцінки елементів економічно-фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств.

In the article is considered essence of economic-financial safety of agricultural enterprises - direction which intensively develops in industry of theory and practice of management enterprises. Problems, related to interpretation of concept «economic-financial safety of enterprises» in works domestic and foreign scientists in economy, are shown. Grounded necessity of economic-financial safety for production activity of agricultural enterprises. A level and basic factors of economic and financial safety of enterprises, directions of providing economic-financial safety and criteria of estimation of elements of economic-financial safety of agricultural enterprises is investigational.

Вимоги трансформаційної економіки в Україні суттєво змінили умови діяльності підприємств. Зміна умов спричинила появу в діяльності сільськогосподарських підприємств нових проблем, котрі вимагають теоретичного осмислення і розроблення практичних рекомендацій щодо їхнього вирішення. До таких проблем належить забезпечення економічно-фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств.

Без гарантування економічно-фінансової безпеки практично неможливо вирішити жодне із завдань сільськогосподарських підприємств. Важливість забезпечення економічно-фінансової безпеки визначається необхідністю формування внутрішнього імунітету та зовнішньої захищеності від дестабілізаційного впливу й стійкості фінансового становища. Своєчасна оцінка фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств є передумовою запобігання фінансовим загрозам і негативним фінансовим явищам у виробничій діяльності аграрних формувань, недопущення їхніх фінансових втрат, а в подальшому – стабілізації діяльності сільськогосподарських підприємств і їхнього розвитку в умовах конкурентного середовища.

Поняття «фінансова безпека» відносно нове, запроваджене у науковий обіг тільки в останньому десятиріччі. Воно комплексно й доволі детально розглядається сучасними дослідниками на макрорівні в системі більш загальних категорій – «національній безпеці» або «економічній безпеці країни». На рівні суб'єктів господарювання комплексне дослідження суті поняття «фінансова безпека» як самостійного об'єкта управління в сучасній літературі ще не отримало висвітлення й ідентифікується лише як один з елементів економічної безпеки [5].

Теоретичні засади фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств та рекомендації щодо формування системи управління нею набувають популярності й розробляються у наукових працях. Вагомий внесок у дослідження проблеми управління фінансовою безпекою підприємств здійснили такі вітчизняні й зарубіжні вчені: О. Барановський, І. Бланк, В. Горбулін, К. Горячева, М. Єрмошенко, В. Копилов, Є. Марчук, С. Мочерний, М. Павловський, Р. Папехін.

Науковим надбанням щодо теоретико-методологічних підвалин визначення та забезпечення фінансової безпеки в аграрній сфері стали наукові дослідження таких відомих вчених: В. Базилевича, В. Геєця, О. Гудзь, М. Дем'яненко, І. Лютого, М. Малік, П. Саблука, А. Чупіса та ін. Їхні праці суттєво допомогли в розкритті сутності проблем фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств. Разом

із цим, необхідно зазначити, що ще недостатньо вивчені й розроблені теоретичні й методологічні підходи, а також практичні рекомендації, спрямовані на економічні аспекти щодо управління фінансовою безпекою сільськогосподарських підприємств.

Не менш важливе значення для менеджменту фінансової безпеки мають законодавчі та нормативно-правові документи України, що стосуються економічних аспектів фінансової діяльності [3, 6].

Метою статті є розвиток теоретико-методологічних засад фінансової діяльності, обґрунтування необхідності економічно-фінансової безпеки у виробничій діяльності сільськогосподарських підприємств, розроблення методичних і практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів її реалізації.

Поняття «фінансова безпека підприємств» є синтезованим, що інтегрує важливі характеристики категорій «економічна безпека підприємства» та «фінанси підприємства» [5]. Ці категорії доволі глибоко розглядаються в сучасній літературі, що дає змогу використовувати їхню теоретичну основу і методологічний апарат при дослідженні важливих змістовних характеристик поняття «економічно-фінансова безпека підприємств».

Аналіз нормативно-правової бази України з безпеки, економічної літератури та практики підприємств свідчать про те, що економічна безпека є новим напрямком наукових досліджень, а забезпечення економічної безпеки – особливим видом економічної діяльності підприємств [3, 6].

Найповнішим визначенням економічної безпеки підприємств є твердження, що це стан його захищеності від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз та ризиків, дестабілізуючих чинників, при якому забезпечується стабільність реалізації його основних комерційних і соціальних цілей.

Серед функціональних складових економічної безпеки фінансова складова займає особливе місце, тому що фінанси є двигуном будь-якої економічної системи й передбачають досягнення найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів – таких чинників бізнесу, які використовують власники і менеджери підприємства для досягнення його цілей.

До корпоративних ресурсів належать:

- ресурс капіталу, який дає змогу купувати і підтримувати інші корпоративні ресурси;
- ресурс персоналу, який можна представити сукупністю працівників, їхніми знаннями і досвідом, що є основною з'єднувальною всіх чинників бізнесу, забезпечуючи досягнення його цілей;
- ресурс інформації і технологій – найбільш цінний і найдорожчий ресурс підприємства, що дає йому змогу адекватно реагувати на будь-які зміни зовнішнього оточення бізнесу, ефективно планувати та здійснювати свою господарську діяльність;
- ресурс техніки й обладнання може бути придбаний за наявності вищенаведених ресурсів;
- ресурс прав дає змогу підприємству долучитися до передових новітніх технологій, не проводячи власних наукових досліджень [4].

На даний час існує три формулювання сутності поняття «фінансова безпека підприємства»:

1. І. Бланк фінансову безпеку підприємств розглядає з точки зору кількісного і якісно детермінованого рівня фінансового стану підприємства, що забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки його стійкого зростання в поточному і перспективному періоді [1].

2. К. Горячева вважає, що фінансова безпека підприємств – це такий фінансовий стан, що характеризується, по-перше, збалансованістю і якістю сукупності фінансових інструментів, технологій та послуг, які використовуються підприємством, по-друге, стійкістю до зовнішніх та внутрішніх загроз, по-третє, здатністю фінансової системи підприємства забезпечити реалізацію його фінансових інтересів, цілей та завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів, по-четверте, забезпечувати розвиток усієї фінансової системи [2].

3. На думку Р. Папехіна, сутність фінансової безпеки підприємства полягає в здатності підприємства самостійно розробляти і проводити фінансову стратегію відповідно до цілей загальної корпоративної стратегії [7].

Звідси можемо сформулювати визначення економічно-фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств як сукупність фінансових інструментів запобігання негативному впливу факторів розвитку підприємств для забезпечення випуску високоякісної та конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції з метою забезпечення продовольчої безпеки населення України.

Варто зазначити, що сільськогосподарська діяльність характеризується підвищеною ризикованістю порівняно з іншими видами діяльності. Це пояснюється специфікою сільськогосподарського виробництва і потребує підвищеної уваги до підтримки його економічно-фінансової безпеки.

На сьогодні рівень економічної та фінансової безпеки аграрних підприємств у більшості регіонів України низький. Про це свідчать незадовільні показники фінансового стану й ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств, використання ними ресурсного забезпечення; негативні тенденції щодо кількості діючих, новостворюваних підприємств та обсягів їхньої господарської діяльності; низький рівень конкурентоспроможності підприємств та їхньої інноваційної активності.

На нашу думку, економічно-фінансова безпека аграрного підприємства визначається такими основними факторами: рівнем забезпеченості власним капіталом; наявністю сформованого резервного фонду; диверсифікацією сільськогосподарського бізнесу; наявністю сільськогосподарської страховки; прибутковістю діяльності.

Управління економічно-фінансовою безпекою сільськогосподарських підприємств, побудова його цілісної системи є не лише основою гарантування безпеки, а й головною його проблемою, а точніше – комплексом проблем. До них можна зарахувати визначення функцій управління фінансовою безпекою; визначення завдань управління безпекою; визначення політичних аспектів управління безпекою; організація управлінського контролю та визначення облікової політики підприємства для забезпечення безпеки; побудова моделі забезпечення фінансової безпеки підприємства [8]. Основними напрямками забезпечення фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств можуть бути: стратегічне планування, фінансово-господарська діяльність підприємства; бюджетування як найефективніший метод планування з метою забезпечення безпеки; оперативне управління фінансово-господарською діяльністю підприємства; організація поточного контролю за виконанням планів (програм) діяльності підприємства та фінансовими бюджетами бюджетного планування.

Економічно-фінансова безпека аграрних підприємств характеризується стрімкими змінами, що зумовлено активним впливом на керований об'єкт різноманітних зовнішніх і внутрішніх загроз. Тому стержневим принципом оцінки рівня фінансової безпеки та її окремих елементів має стати порівняння стану досліджуваного об'єкта з певною базою, що дає змогу виявити результат впливу загроз на діяльність сільськогосподарських підприємств. Як базу для порівняння доцільно використовувати: стан об'єкта в попередньому періоді; стан іншого об'єкта, що є умовою або результатом існування початкового об'єкта; стан об'єкта в аналогічних агроформуваннях (необхідність цього напряму підкреслює М. Дем'яненко); альтернативні можливості, що є на фінансовому ринку [9].

Пропонований підхід заснований на тому, що вибір бази порівняння для конкретного стану об'єкта дослідження визначає критерій оцінки рівня фінансової безпеки та її елементів. Перераховані базові ситуації дають змогу сформулювати чотири основних критерії оцінки елементів фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств:

1) критерій динаміки – призначений для виявлення тенденцій у змінах параметрів об'єкта під впливом загроз за певний період;

2) критерій доцільності – дає змогу виявити порушення принципів економічної доцільності в процесі забезпечення фінансової безпеки;

3) критерій відповідності аналогічним параметрам аграрних підприємств – дає змогу оцінити надійність елементів фінансової безпеки з позиції формування конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств; заснований на порівнянні результатів фінансової діяльності в даному підприємстві з результатами, досягнутими в аналогічних аграрних підприємствах;

4) критерій відповідності ринковим показникам – призначений для оцінки адекватності заходів впливу стану зовнішнього середовища сільськогосподарських підприємств [9].

Таким чином, розглянуто поняття економічної та фінансової безпеки підприємств загалом, сучасний стан розвитку економічно-фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств, основні напрямки забезпечення фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств, основні критерії оцінки елементів фінансової безпеки аграрних підприємств.

Для забезпечення економічно-фінансової безпеки на сільськогосподарських підприємствах і можливості передбачення ризиків, на підприємстві повинна існувати система органів управління фінансовою безпекою, що мають проводити діагностування стану підприємства, прогнозувати можливі загрози та проводити низку заходів із забезпечення стабільності системи фінансової безпеки аграрних підприємств.

Залишаються основні проблеми забезпечення економічно-фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств: визначення моделей та їхніх систем комплексного управління фінансовою безпекою аграрних підприємств, а також методів забезпечення безпеки; визначення структури управління та контролю фінансової безпеки, кваліфікаційних характеристик та функціональних обов'язків її працівників; забезпечення комунікації працівників служб фінансової безпеки з працівниками управління господарської діяльності підприємства.

Література

1. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.
2. Горячева К. С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / К. С. Горячева. – К., 2006. – 20 с.
3. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
4. Коробчинський О. Л. Методика формування системи економічної безпеки підприємства / О. Л. Коробчинський // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 4(94). – С. 41–45.
5. Мартюшева Л. С. Фінансова безпека підприємства як самостійний об'єкт управління / Л. С. Мартюшева, Т. Е. Петровська, Н. І. Трихліб // Коммунальное хозяйство городов. – 2006. – № 71. – С. 235–238.
6. Міністерство аграрної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.minagro.kiev.ua.
7. Папехин Р. С. Факторы финансовой устойчивости и безопасности предприятий : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. екон. наук: спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Р. С. Папехин. – В. : ВГУ, 2007. – 16 с.
8. Приказок О. В. Прибуток у формуванні фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств / О. В. Приказок // Банківська справа. – 2009. – № 2. – С. 82–88.
9. Тимошенко О. О. Формування системи показників виміру фінансової безпеки агроформувань / О. О. Тимошенко // Економіка АПК. – 2009. – № 12. – С. 80–82.